

Ik ben niet van steen of van ijzer

G.J. Oud

In de Privé-domein serie zijn twee werken van de Amerikaanse schrijver Paul Auster opgenomen. Eerst is in 1988 *Het spinsel van de eenzaamheid* (nr. 141) verschenen en tien jaar later *Van de hand in de tand* (nr. 219). Chronologisch gezien gaat het laatstgenoemde boek echter aan het eerstgenoemde vooraf. *Het spinsel van de eenzaamheid* begint waar *Van de hand in de tand* eindigt, namelijk bij de dood van Austers vader.

In *Van de hand in de tand* schrijft Auster voornamelijk over de periode tussen zijn twintigste en dertigste levensjaar (1965-1978). Centraal staan zijn beginnend schrijverschap, de vele baantjes die hij heeft gehad en zijn reizen. *Het spinsel van de eenzaamheid* bestaat uit twee delen. Het eerste deel *Portret van een onzichtbare man* gaat over Austers band met zijn vader. Naar aanleiding van diens overlijden in 1979 blikt Auster terug op hun armzalige relatie. Het tweede deel, *Het boek der herinnering*, wijkt sterk af van het eerste deel. Dit stuk is niet zoals het eerste deel in de ik-vorm, maar in de hij-vorm geschreven. Het beslaat dertien 'boeken', die over uiteenlopende zaken en personen gaan.

Auster schetst in *Van de hand in de tand* iemand die zijn draai maar niet kan vinden. Een eenling die op zoek is naar zijn identiteit. Op zijn reizen naar Europa probeert hij erachter te komen wat hij met zijn leven wil. Auster is zoekende, maar is ook op de vlucht. Op de vlucht voor een geregeld leven en het lege materialistische bestaan van zijn ouders, waarin alles om geld draait. Ook op de vlucht voor de dienstplicht en noodgedwongen deelname aan de oorlog in Vietnam. Al met al typische ingrediënten van de flowerpowergeneratie. Eigenlijk ontbreken alleen de drugs nog aan het stereotype sjabloon.

Toch komt de jeugdcultuur van de jaren '60 van de vorige eeuw maar zijdelings aan bod en krijg je bij Auster niet de indruk van een hippie die met zijn leven experimenteert. Daarvoor mist Auster het engagement van zijn generatiegenoten. Hij is te weinig politiek bevlogen, te zeer gericht op zijn eigen literaire roeping, en te solitair om tot de hippies gerekend te kunnen worden. Auster wil eigenlijk alleen maar schrijven en probeert op allerlei manieren in zijn levensonderhoud te voorzien. Hij werkt enkele maanden op een Esso-tanker, doet freelance vertaalwerk, onder meer voor een Amerikaanse filmproducent, en werkt in een antiquariaat dat is gespecialiseerd in kunst. Hij leeft, zoals de titel al aangeeft, van de hand in de tand en heeft zelden geld op zijn bankrekening staan.

Literaire successen zijn spaarzaam. Zo nu en dan wint Auster een beurs waardoor hij korte tijd uit de brand is, maar het blijft sappelen. Het vertaalwerk dat hij samen met zijn vrouw doet levert weinig

geld op. Auster gooit het dan over een andere boeg en ontwikkelt een bordspel. Het honkbalspel probeert hij tevergeefs te slijten aan spelletjesfabrikanten. Die zien in het spel geen brood omdat sportspellen het niet goed doen. Dan werpt hij zich op het schrijven van een detectiveverhaal. Opnieuw een (destijds) impopulair genre dat geen geld oplevert. Auster kan er dan ook aanvankelijk geen uitgever voor vinden. Pas jaren later wordt het boek gepubliceerd, maar door financiële problemen van de uitgever bereikt de gebonden versie nooit de schappen van de boekhandels.

De ironie wil dat de erfenis van zijn vader hem wel de benodigde speelruimte biedt om een nieuw leven op te bouwen. Auster verhuist naar New York en hertrouwt. Kort daarop wordt zijn detective toch nog uitgegeven door Avon Books en hij verdient er in totaal negenhonderd dollar mee. “Dat zou me leren boeken te schrijven om het geld. Dat zou me leren mezelf te verkopen”(130), luidt Austers cynische conclusie.

Het ongebonden leven dat Auster leidt, zijn voortdurende geldproblemen en de spaarzame literaire successen die hij boekt, staan in schril contrast met het ideaal waarmee zijn ouders hem hebben opgevoed. Bij hen stond alles in het teken van geld. Zijn vader wilde zoveel mogelijk geld verdienen en zijn moeder wilde zoveel mogelijk geld uitgeven. Geen wonder dat deze tegengestelde belangen uiteindelijk resulteerden in het faillissement van hun huwelijk. Nadat vader de macht had gegrepen op het gebied van het doen van de dagelijkse boodschappen, omdat hij vond dat zijn vrouw hieraan veel teveel geld uitgaf, was voor haar de maat vol en gaf ze er de brui aan.

Auster blikt in *Portret van een onzichtbare man* terug op zijn jeugd en met name op de moeizame relatie met zijn vader. Het is een ontroerend, prachtig egodocument, niet alleen vanwege de schrijfstijl en het dramatisch gehalte van het verhaal, maar ook vanwege de psychologische diepgang van de analyse van de vader-zoon relatie. Je merkt aan alles dat in Austers portret van zijn vader een rigoureuus zelfonderzoek doorklinkt en ik vermoed menig sessie met zijn psychotherapeut.

Dankzij dat zelfonderzoek is het wel een schrijnend, maar geen verbitterd verhaal geworden. Auster wil zijn vader niet veroordelen; hij probeert hem te begrijpen en dat valt niet mee want ze zijn elkaar wezensvreemd. Voor Auster is de aard van zijn vader een puzzel. Een ongrijpbare en onzichtbare man. Bijna een onbekende met een ondoorgrondelijke persoonlijkheid. Auster stelt alles in het werk om uit te vinden wie zijn vader werkelijk was, wat hem dreef en hoe hij zo is geworden als hij was.

Zo was de zuinigheid en gierigheid van zijn vader vooral terug te voeren op diens angst. Angst voor onzekerheid en armoede die begrijpelijk is gezien zijn moeilijke jeugd. Auster vertelt hierover een treffende anekdote. Als klein jongetje had zijn vader lang geld gespaard voor een nieuwe fiets. Op een dag pakte zijn moeder echter zonder pardon het spaargeld uit zijn spaarpot om daarmee enkele rekeningen te betalen.

Het leven met onveiligheid en fundamentele onzekerheden werd er als gevolg van een andere actie van oma voorgoed ingeramd. Op een dag schoot ze in een vlaag van verstandsverbijstering opa overhoop. Ze voelde zich en haar gezin bedreigd doordat hij een verhouding had met een andere vrouw. Na een mislukte moordaanslag op oma door haar zwager, die weer de dood van zijn broer wilde wreken, en een mislukte zelfmoordpoging van oma in de gevangenis, werden zij en haar zwager uiteindelijk wonderbaarlijk genoeg vrijgesproken en in vrijheid gesteld.

Het gezin raakte door dit familiedrama op drift en leidde aanvankelijk een armoedig bestaan. De enige vaste zekerheid was de familie en alles draaide hier om de geestelijk labiele moeder, die evenals haar man afkomstig was uit een joodse Oostenrijkse familie. Nadat de zonen eerst een reparatiewinkel voor elektronica en daarna een zaak voor elektrische apparatuur van de grond hadden getild, begon Austers vader een meubelzaak en daarmee brak een periode van rijkdom aan. De broers investeerden in vastgoed en verhuurden woningen aan de minder bedeelden. Aan het einde van het leven van Austers vader was er echter van het opgebouwde imperium vrijwel niets meer over. Auster erfde geen groot kapitaal van zijn vader, hoewel het bescheiden geldbedrag dat hij kreeg meer was dan hij ooit zelf had bezeten.

Kenmerkend voor de familie en Austers vader is dat het familiedrama volledig werd verzwegen voor de kinderen. Wisselende verklaringen voor opa's overlijden werden door de broers opgedist en niemand wist er het fijne van, totdat een nicht toevallig een inwoner uit het dorp Kenosha sprak waar opa was neergeschoten. Hij vertelde haar de ware toedracht en stuurde kopieën van de krantenartikelen op. Erg mededeelzaam was Austers vader ook op andere gebieden niet. Zo leidde hij op het gebied van relaties een verborgen leven. Na zijn dood kwamen ineens meerdere vrouwen opdagen waarmee hij iets had gehad zonder dat ze dat van elkaar wisten. Wellicht was dat de les die hij van zijn vader had geleerd en wilde hij zo een herhaling van diens lot voorkomen.

Vader en zoon sloten elkaar grotendeels buiten. Auster heeft nooit de aandacht en erkenning van zijn vader gekregen waarnaar hij zo verlangde. Een wezenlijke belangstelling voor het leven van zijn zoon, voor zijn gedachten en bezigheden, had Austers vader niet. Maar niet alleen de interesses verschilden. Austers vader was een veel te oppervlakkig mens om zijn zoon te kunnen begrijpen. Hij snapte niets van hem en zijn literaire aspiraties en hij vond dat zijn zoon maar een beetje in de wolken liep. Illustratief voor hun gemankeerde verhouding was de bijzondere band die Austers vader wel onderhield met zijn neef, het kind van zijn enige zuster. Hij was gesteld op de jongen en stond hem in zijn jeugd met raad en daad bij in moeilijke tijden. Ook later bleven ze intensief contact houden. Deze neef was van de familie nog het meest geschokt door het overlijden van Austers vader, meer nog dan Auster zelf. Een rare gewaarwording waaruit Auster een eerlijke, maar navrante conclusie trekt:

“Ik had het gevoel dat we min of meer van rol hadden gewisseld, dat hij de treurende zoon was en ik de sympathieke neef. Ik wilde mijn arm om zijn schouder slaan en hem zeggen dat zijn vader een goed mens was geweest. Hij was tenslotte de echte zoon, hij was de zoon die ik nooit had kunnen zijn.”(77)